

מוצדקת? ועוד, אין ספק כי דחיית הבקשה על ידי נבל נעשתה בצורה חריפה ומעליבה. הוא אומר לנערים: "מי דוד ומי בן ישי, היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו, ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחי אשר טבחי לגזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה?" הוא דוחה את פניית דוד הנשענת על ביטוי הקרבה "בנד דוד"⁴, וגם את הבקשה לחלוק עמו ועם אנשיו את אוכלו בזמן חג הגז. התנהגות זו מתאימה לאדם המתואר על ידי אשתו "איש הבליעל הזה... כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו". אולם גסות רוח וחוסר הכרת הטוב אינן אמורים לגרור אחריהם עונש כבד, ותגובת דוד על הדחייה הגסה של נבל מדהימה בחריפותה: "ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו, ויחגרו איש את חרבו ויחגרו גם דוד את חרבו, ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש"⁵, ודוד הזועם מתכוון להרוג את נבל וגם את בני ביתו: "כה יעשה אלקים לאיבי דוד וכה יסיף אם אשאיר מקל אשר לו עד אור הבקר משתי בקיר". מהי ההצדקה למעשה אכזרי כזה?

ב

נראה כי התשובה צריכה להסתמך על קריאה מדוקדקת של הפרקים הקודמים, והבנת מעמדו של שאול ודוד, פורמאלית ומעשית, בתקופה שבה נמצאים בישראל שני מנהיגים שנמשחו על ידי אותו נביא. נתחיל בשאלה: "בן שנה שאול במקלו ושתתי שנים מלך על-ישראל" (שמ"א יג, א). התמיהה הבולטת בפסוק זה היא כמובן הקביעה כי שאול היה בן שנה במולכו. אך גם בקביעה השנייה, כי הוא מלך שנתיים בלבד, התקשו המפרשים. הרלב"ג כותב: "הנה יש מן הזרות מאוד בזה הפסוק, לשתי סיבות. האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במולכו, והשנית: שהוא רחוק שנאמר שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה, מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה". ורבונו ישעיה מטראני כתב: "אפשר לאמור כן? והכתיב 'וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע' (יד, מז), ואימתי עשה כל המלחמות האלה? ואימתי רדף אחר דוד, ובלבד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים?⁶ הלכך יש לפרש ששתי שנים מלך עד שנמשח דוד, שמשעה שנמשח דוד כאילו בטלה מלכותו, ומה שמלך אחרי כן מלכותא בלא תגא הוא".

יתירה מזו: אם נקבל את ההנחה כי נבל היה חייב לשלם מה שנהנה - הרי שדוד, שביקש רק אוכל לאנשיו, הקל מאוד בדרישתו מנבל, שהרי ניתן להניח שההנאה שנהנה נבל משמירת צאנו הייתה גדולה יותר משווי האוכל שדוד ביקש.

4 אמנם הייתה קירבה משפחתית רחוקה בין נבל ובין דוד: גם דוד וגם נבל היו מצאצאי חצרון בן פרץ, אלא שדוד בא מרם, ונבל בא מכלב (נקרא בדבה"י א פסוק ח "כלובי", אך כלב בפסוק יח. לפי רוב המפרשים, זו כוונת פסוק ג בפרקנו במילים "והוא כלבי" - שבא מכלב).

5 מספר המזכיר את עשו ההולך לקראת יעקב ועמו ארבע מאות איש.

6 הבנתו של רבונו ישעיה כי דוד היה בארץ פלשתים שישה עשר חודש במחלוקת שנויה. רש"י

יתירה מזאת כתב בבית הבחירה בפירושו להוריות יא, ב, שמלכות שאול מתחילתה לא הייתה אלא "מלכות ארעי, עד היות ביהודה מי שראוי לכך ושב המלכות לאחוזתו. וראה והבן, הנה ביעדו יתברך לנביא את שאול למלך, אמר: 'וה' גלה את און שמואל כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין ומשחתו לנגיד' - ולא אמר למלך! ובבואו לפניו אמר 'הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי', לא אמר **ימלוד** בעמי! וכאשר משחו אמר 'משחך ה' על נחלתו לנגיד'. סוף דבר לא ייחס לו שם מלכות, עד שחטא בקרבן העולה וניבאו בקריעת מלכותו". הוי אומר כי עיקר מלכותו של שאול לא הייתה אלא זמנית, עד שימצא מנהיג הגון משבט יהודה. דוד, אם כן, לא ירש את מלכותו של שאול, אלא להיפך - שאול מילא את מקום המלך עד שדוד היה מוכן להיכנס לתפקידו.

ניתן להיכנס לדיון הלכתי בדבר הלגיטימיות של מלכות שאול⁷, ושל מלכות דוד לפני מות שאול⁸. אולם מה שברור הוא שלמעשה מאז נעשה שאול עוין את דוד אחרי שירת הנשים⁹ הוא המעיט לעסוק בענייני הממלכה, ועסק בעיקר ברדיפה כפייתית אחר דוד. דוד הוא זה שנטל לעצמו יותר ויותר אחריות של מלך. זהו הרקע, לעניות דעתי, למעשה דוד ונבל הכרמלי: שאול נסוג מתפקוד המלך, ודוד נכנס אל הוואקום שנוצר מנבצרות זו; אולם בעיני העם עדיין לא נחשב כמלך מכה¹⁰.

ג

רב המשותף בין מלכות דוד למלכות שאול: את שניהם המליך שמואל אחר שה' הצביע עליהם במפורש; בחירת שניהם הייתה מפתיעה, שכן עיסוקם עד כאן לא העיד

- ורד"ק על פרק כז פס' ז: "ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חודשים" כתבו, כי המילה "ימים" משמעה ימים ממש, ולא כמו פירוש המילה בפרשת חיי שרה למשל, "תשב הנערה עמנו ימים או עשור", שמשמעה הוא אמנם שנה.
- 7 כפי שגם עשה רמב"ן בפירושו לבראשית מט, י, שם אמר כי מלכות שאול לא הייתה "מלכות של קיימא": "וענין שאול היה, כי בעבור שדבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקב"ה, לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולמים [=יהודה], ונתן להם מלכות שעה. ולזה רמז הכתוב שאמר אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי (הושע יג, יא), שנתנו לו שלא ברצונו, ולכן לקחו בעברתו, שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלכות. והיה כל זה מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם, ולא היה להם לשאול מלך בימיו, כמו שאמר להם וה' אלוקיכם מלכם (שמ"א יב, יב), והקב"ה אמר לו לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוד עליהם (שם ח, ז), ולפיכך לא נתן להם מלכות של קיימא".
- 8 בספרו "פרשת דרכים" מקדיש לכך ר' יהודה רוזאניס, בעל "משנה למלך" על הרמב"ם, פרק שלם - דרך המלך דרוש אחד עשר.
- 9 פרק יח מפסוק ז והלאה: "ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הנה שאול בא לפניו ודוד ברבבותיו. ויחר לשאול מאד וירע בעיניו הדבר הזה, ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים, ועוד לו אף המלוכה. ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה".
- 10 ועי' מגילה יד ריש עמוד ב, שדוד טוען: 'מורד במלכות הוא', ואביגיל משיבה לו 'עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם'.

על כל הכנה לתפקיד הרם הזה - שאול נמשח כאשר חיפש אחר האתונות שאבדו לאביו (פרק ט), ודוד הצעיר נקרא להתייצב בפני שמואל אחר ששבעת הבנים אותם העמיד ישי לפניו נדחו, כאשר הוא רועה את צאן אביו (פרק טז); גם לאחר שנמשחו לא נתקבלו שאול ודוד על ידי העם בקלות - על שאול נאמר (סוף פרק י): "וַיִּבְנֵי בְלִיעֵל אָמְרוּ מַה יִּשְׁעֵנוּ זֶה, וַיִּבְזְהוּ וְלֹא הִבִּיאוּ לוֹ מִנְחָה", ואילו אחיו של דוד, גם אחר שנמשח בפניהם (טז, יג), מתייחסים אליו בכעס, כמעט בשנאה - כאשר דוד בא אל שדה המערכה, וגלית מחרף את בני ישראל, אמר לו אחיו הגדול אליאב: "לָמָּה זֶה יִרְדָּתָּ, וְעַל מִי נִטְשֶׁתָּ מַעַט הַצֹּאן הַהֵנָּה בַּמִּדְבָּר, אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת זִדְנְךָ וְאֶת רַע לִבְבְּךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמֶּלֶךְמָה יִרְדָּתָּ" (יז, כח). והנה, לא שאול ולא דוד נכנסו לתפקידים מיד אחר שנמשחו. כאשר נחש העמוני עמד להתקיף את יבש גלעד (פרק יא), ואנשיה שיוועו לעזרה, שהה שאול בביתו כשהוא חורש את שדהו: "וְהִנֵּה שָׂאוֹל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן הַשָּׂדֶה", ורק אחרי פעולתו התקיפה והמוצלחת נגד נחש קיבל שאול לגיטימציה בעיני העם, שאמר: "מִי הָאִמֵּר שָׂאוֹל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ - תָּנוּ הָאֲנָשִׁים וַנְּמִיתֵם"¹¹. גם דוד אחר שנמשח שירת את שאול בתפקידים שונים ולא מלך בפועל - תחילה הוא היה מנגן לפניו (פרק טז), ולאחר מכן שימש בתפקידים צבאיים שונים (פרק יח לדוגמא), ובהמשך נאלץ לברוח משאול ולהסתתר תקופה ארוכה, והוא עלה על כסא המלך רק אחרי מותו של שאול. בולט גם הדמיון בין מה שאירע לשניהם: אי קבלתו של שאול למלך התבטאה על ידי אי הבאת מנחה ע"י חלק מהעם, והתנגדותו של נבל לדוד גם היא מתבטאת בחוסר רצון להעלות לו מנחה. ניתן לומר שגם בני הבליעל אצל שאול (פרק יא) וגם נבל בן הבליעל אצל דוד (פרק כה) היו למעשה מורדים במלכות.

ד

בפרק כא מסופר כי דוד בא אל נוב עיר הכהנים, ואחימלך הכהן נתן לו אוכל ואת חרב גלית. מנוב ברח דוד אל אכיש מלך גת (כא, יא), ועבדי המלך אמרו אליו: "הֲלוֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאֲרָץ, הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַּמַּחְלוֹת לְאִמֵּר הִכָּה שָׂאוֹל בְּאֶלְפֵי וְדָוִד בְּרִבְבֵּיתוֹ". עבדי אכיש חשו כי נצחונו של דוד על גלית עשה אותו למלך הארץ, והוכחתם - משירת הנשים. לאחר מכן (כג, א) מסופר: "וַיִּגְדוּ לְדָוִד לְאִמֵּר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּקַעֲלֵלָה וְהִמָּה שָׂסִים אֶת הַגְּרָנוֹת". ההודעה על צרתם של אנשי קעילה הגיעה לדוד ולא לשאול - שאול הגיע לקעילה רק לאחר ששמע שדוד נמצא שם כי קיווה לתפוס אותו. הרי שדוד ממלא פונקציות שלטוניות ששאול זנח - ההגנה על תושבי המדינה מאויבים חיצוניים.

בפרק כב שאול למד מדואג כי נוסף לקבלת האוכל והחרב - דוד שאל מאחימלך באורים ותומים (פסוקים י, טו). שאול טען כלפי אחימלך (כדברי מדרש שוחר טוב): "עשיתו מלך, שאין נשאלין באורים ותומים להדיוט!" תשובת אחימלך הייתה כי

11 אולם שאול סירב לעשות דין במי שביזה אותו, ספק מחכמה ספק מחולשה.

אמנם אין נשאלים באורים ותומים אלא לצורך המלך, אולם הוא הבין כי שאלת דוד הייתה לצורך הממלכה, ופעמים רבות בעבר הוא השיב לדוד באופן דומה. שאול לא מקבל את דבריו, והוא הורג את כל אנשי העיר. וכאן נשאלת השאלה: אחימלך ניחא, אולם דוד הרי ידע את האמת כי אין הוא שואל שאלות עבור שאול אלא עבור עצמו. מה היה ההיתר של דוד להישאל באורים ותומים כל עוד אינו מלך? אין זאת אלא שדוד ראה את עצמו כבר כמלך.

אך בפרק כד, כאשר הייתה לדוד הזדמנות לתפוס את השלטון על ידי הריגת שאול במערה בה מצאו דוד ואנשיו מחסה - דוד מיאן. כל אחד יכול היה להבין כי העובדה ששאול יוצא להסך רגליו דווקא במערה בה דוד ואנשי מסתתרים - מתוזמנת היא על ידי ההשגחה כדי לאפשר לדוד להרוג את אויבו ('הבא להורגך' וכו'). עיון נוסף מביא למסקנה כי המסר לדוד היה ברור עוד יותר: דוד ואנשיו מונים שש מאות איש; כיצד יתכן שמספר אנשים כה גדול לא השאיר מאחוריו שום עקבות שירמזו לשאול ואנשיו - המחפשים אחריהם! - לבדוק האם יש אנשים במערה לפני שהמלך נכנס אליה לבדו? דוד חייב היה להבין (כפי שטענו אנשיו) כי יש כאן אות משמים, וזו ההזדמנות שלו לעלות מיד על כיסא המלוכה. אולם דוד רק קרע את כנף מעילו של שאול (פעולה שגם עליה התחרט), ולא נתן להרוג את שאול המלך. דוד הבין כי לא הזדמנות ישנה כאן - אלא ניסיון מן השמים איזה מלך יהיה הוא: האם גם הוא, כשאול, יבסס את שלטונו על הריגת מתנגדיו? ואם כן - מדוע להשליט אותו תחת שאול?

למעשה כאשר דוד עוזר לתושבי אזור הספר (כקעילה וכמעון וככרמל) אין הוא עושה טובה אישית לאנשים כנבל הכרמלי, אלא הוא פועל כמלך בפועל המגן על תושבי המדינה. המלך לא צריך לבקש רשות והסכמה מאזרחיו להגן עליהם, על כן לא היה דוד צריך לדבר עם נבל לפני שהוא ואנשיו עזרו לו בשמירת צאנו. מכיוון שהאזור בו היה נבל היה אזור ספר - חובת המלך היא לוודא שהאזרחים יכולים לחיות בבטחה, וכבר למדנו (עירובין מה, א) ש"בעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זינן ומחללין עליהן את השבת". מצד שני חובת האזרחים לפרנס את המלך ואנשיו המגינים עליהם¹². לא מדובר אם כן על מתנת חסד שדוד ביקש, ולא מדובר ח"ו על ניסיון סחיטה. דוד ביקש שנבל יקיים את חובתו כאזרח כלפי שלטון המבטיח את שלומו, והתנגדות נבל לכך, ודיבורו החצוף, היו מרידה במלכות שעונשה חמור. רק אביגיל בחוכמתה מנעה מדוד מבוא בדמים.

12 שמואל בדבריו על משפט המלך (שמ"א ח, טו) כתב 'וְאִתְּכֶם וְכַרְמִיכֶם יַעֲשֶׂה וְנָתַן לְסָדִיכִי וְלַעֲבָדָיו'. וכך אמר רבא לבני מחוזא (פסחים ה, ב): 'בעירו חמירא דבני חילא מבתיכון, כיון דאילו מיגנב ואילו מיתביד ברשותיכו קאי ובעיתו לשלומי - כדילכון דמי ואסור'. ומסביר רש"י: 'בני חילא - גייס של בית המלך, ומטילין תיקון טורח מזונותיהן על העיריות'.